

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Светлана Темелкова Събева, ПУ „Паисий Хилендарски“

за дисертационен труд на Милена Георгиева Ташева

**на тема „Праксеологични измерения на рефлексивността: една
социологическа перспектива“**

**Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки.
Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за
културата. Докторска програма Социология**

1. Общо представяне на процедурата и докторанта 2. Актуалност на тематиката

Дисертацията на Милена Ташева се разполага в оформило се през последните десетилетия на ХХ век интердисциплинарно поле на т.нар. праксеологии, които предлагат не само критика на онова, което определят като своя противоположност - „теоретицизма“ или „теоретицистката нагласа“, а и цялостно преосмисляне на социалната онтология, методологията и аналитичния стил на социалните изследвания. Както при всеки научен „обрат“, работата в това поле е колкото атрактивна, толкова и рискована – заради дифузните му очертания и многопосочни проблематизации, в които се крие заплахата от „къси съединения“, но също и заради полемичния му стил, при който – ако перифразираме една формулировка на Едмунд Хусерл за откривателския гений на Галилей – всеки „откриващ ход“ е неизбежно и „прикриващ ход“. Изследването на Милена Ташева не само се е изплъзнало от тези рискове. То има забележителните достойнства, че предлага : 1) евристична и методологически прецизна работа върху един отчетливо конструиран изследователския обект – въплътената практическа рефлексивност във вида, в който тя се упражнява преди всичко в социалните отношенията, следващи парадигмата на „дара“ ; 2) в хода на тази работа – продължавайки традицията на продуктивен синтез между рефлексивната социология на Пиер Бурдийо, етнометодологията и теорията на практическата логика, установила се през последните десетилетия в кръга на Института за критически социални изследвания и Катедра „Социология и науки за човека“ в ПУ – авторката успява да изяви и апробира

оригинална изследователска ориентация – т.нар. „практическата логика на молекулярните перформативни взаимодействия“. Зад това постижение стои дълъг и труден път, който понякога приема вида на лабиринт от социологически и логически проблематизации, на преосмисляния на вече формулирани тези, на умножаващи се „непокорни“ теоретични и емпирични предмети. Може би най-добре този път може да се определи с една формулировка на самата Милена Ташева – непрестанно „самокорективно усилие“ на научния хабитус както по отношение на саморазвиващия се обект, така и по отношение на авторите и парадигмите, благодарение на които може да се практикува „мислене чрез“. Такива са и моите лични впечатления от дългогодишния персонален контекст с Милена Ташева, чийто изследователски талант беше очевиден още от студентската аудитория – безкомпромисна дълбочина и интелектуална честност (и пред самата себе си) в научната работа.

Дисертацията може да бъде причислена към фундаменталните изследвания, които имат и приложен характер и да се впише много успешно в актуалния международен дебат върху праксеологическите ориентации в социалните науки.

3. Познаване на проблема; 4. Методика на изследването; 5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертацията е в обем от 241 страници и включва две основни части, всяка с три глави, заключение, четири приложения с анализи на емпирични казуси и библиография.

Първата част конструира обекта на изследване – въплътената практическа рефлексивност – чрез диалог между рефлексивната социология на Пиер Бурдийо и етнометодологията. Първа глава представя основни положения в схващането на Бурдийо за социологическата рефлексивност като черта на научния хабитус, като поставя три оригинални акцента. След изложение на добре познатата в литературата „социология на социологията“, акцентът се измества върху рефлексивността, тематизирана в теорията на практиката, което позволява да се открият проблемът за „логиката на практиката“ и залозите на само подсказаната от Бурдийо теория на практическата логика (развита основно в изследванията на Деян Деянов), както и към по-късното социоаналитическо схващане на Бурдийо за „рефлексната рефлексивност“. Ключов за цялата дисертация е третият акцент в реконструкцията – върху теорията за дара и възможността тя да бъде поставена под „логически микроскоп“. Това позволява

на авторката да преформулира дара от символна форма в практико-логическа форма и да го дефинира като „молекулярен перформатив“ (с. 38). В същото време Ташева развива обоснованата си критика към пропуските на Бурдийо в анализа му на „практическата темпоралност на дара“. Втора глава предлага задълбочена реконструкция на късното онтологическо схващане на Бурдийо, развито основно в *Паскалиански медитации*, за практическата рефлексивност като конститутивна черта не само на научния хабитус, а на системата от диспозиции на всеки деец в поле (хабитат). Акцентът тук е :1) върху „непредзададеността и динамизма“ на онтологическото съучастничество между хабитус и хабитат, което представлява условие за възможност за разгръщане на практическата рефлексивност като „априорна форма“, задействаща се в ситуации на „колебания“, „засечки“ и „хистерезис“ (забавяне) на хабитуса, но оставаща „обърната към практиката, а не към този, който я осъществява“ (с. 60) ; и 2) върху „социализираното тяло“, схващано не като „пречка“, а като „инструмент на познанието“, с което Бурдийо радикално преодолява философските и практическите дуализми на модерността. Тук Милена Ташева предлага и своето тълкуване на тезата за „инкорпорацията“ на света, като настоява на това, че акцентът трябва се постави „не толкова върху ‚материалното включване‘ – ‚изложеността‘ на тялото, колкото върху *последниците* от него. ‚Чрез‘ Бурдийо това би позволило анализ на социалните структури“ (с. 61). Трета глава представя „рефлексивността като проблем пред етнометодологията“, като се съсредоточава основно върху късните схващания за „въплътената рефлексивност“ в етнометодологическите изследвания на труда. Тезата за „производство на въплътени обекти“, скачени с „начини на тялото“ и „материални подредености“, се оглежда в понятието за рефлексна рефлексивност на Бурдийо.

Във втората част на дисертацията темата за практическата рефлексивност се разработва с диференциран логически инструментариум, като едновременно се ситуира в контекста на „логиката на молекулярните перформативи“ и се разграничава от него, доколкото се търси акцент върху „молекулярните перформативни взаимодействия“ (с. 97). С този интеракционистки момент авторката цели да подчертае проблема за „актуалното спрягане“ на онези идентичности на агентите, които са „функция от ситуационно заемане на социални позиции в симетрични или асиметрични ‚двойки относими‘“ (с. 98), а с това и да препрати към две други изследователски полета – това на постбурдийовистката социоанализата, която се интересува от патогенните среди на всекидневието и фрактализацията на личностните идентичности, и на социологията на

неравенствата. В тази част са разгърнати две ключови проблематизации, специфициращи понятието за практическа рефлексивност чрез логическите концепции за „перформативност“ и „молекулярност“ и включващи аналитика на множество казуси. Класическото схващане на Остин за „дискурсивна перформативност“ („действие, различно от простото казване на нещо“ – с. 109) се разширява – благодарение на диалога с релевантни теми от етнометодологията, Бурдийо и неklasическата трансцендентална логика – в няколко измерения: 1) до пласта на „имплицитна перформативност“, разработвана чрез „индексикалите“, които се анализират не само като индексикални изрази, но и като „логически форми“; 2) до пласта на експлицитната и имплицитната „перформативност на тялото“. Втората практико-логическа концептуализация е обозначена с термина „молекулярност“ (под влияние и на идеята за „молекулярна социология“ на Харви Сакс) и визира това как се случва „сглобяването“ на една ситуация в „подредена последователност“, като черпи вдъхновение от конверсационния „секвенциален анализ“ и от анализа на практическия извод в неklasическата трансцендентална логика.

Четири „Приложения“ очертават емпиричния архив на „практическата логика на молекулярните перформативни взаимодействия“, като апробират този инструментариум върху различни казуси на пречупен социален опит.

Оценяването на приносите на това толкова забележително по архитектурната си дълбочина и евристичност полипарадигмално изследване несъмнено може да върви по няколко линии, като акцентира в различна степен върху социологическите и логическите проблематики, интегрирани в него. В съответствие с моята компетентност бих изтъкнала преди всичко приносите, свързани с няколко иновативни теоретични синтеза, които предлага Милена Ташева.

Първо: Критика на теорията за дара на Пиер Бурдийо и преформулирането на дара от символна форма в практико-логическата форма „молекулярен перформатив“, което позволява същностни черти на отношенията, основани на взаимно даряване (дискретни актове, несигурност, стратегическите игри с времето и т.н.), да бъдат изследвани чрез техните практико-логически корелати. Този евристичен ход стои в основата и на предложеното от Милена Ташева формализиране и операционализиране на практиките на даряване, които, от една страна, могат да се разпознават като структуриращ принцип на социалното в неговите исторически вариации, а от друга – да се изследват ендогенно.

Второ: Продуктивно усвояване и разширяване на логическия анализ на перформативността при Джон Остин с етнометодологически и практико-логически техники, както и обосноваване на новото понятие за „телесната перформативност“, разбрана като „извод в практически силогизъм“. Заедно с тезата за „имплицитна перформативност“, позволяваща да се маркират границите на всекидневните ситуации, и провежданите със забележителна методологическа прецизност екземплярни анализи (особено на „случая Хуго Капет“), тези синтези дават възможност да се разгърне изследователската стилистика на т.нар. „практическа логика на молекулярните перформативни взаимодействия“.

Трето: Задълбочена реконструкция на структурните аналогии и разлики между схващането за практическа рефлексивност при Пиер Бурдийо и етнометодологията, както и на паралелните понятия за въплътеност на социалния ред.

Изискуемото представяне на „познаването на проблема“ и „методиката на изследването“ вече беше направено.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта 7. Автореферат

Милена Ташева е приложила шест публикации по темата на дисертацията в реферирани български издания (две от които под печат в списание „Кайрос“), подготвени в периода 2004 – 2019 г. и маркиращи различни етапи от развитието на работата ѝ по дисертацията. Всички те са авторски и отразяват собствените ѝ научни постижения.

Авторефератът е с обем от 32 страници и е изготвен прецизно и прегледно. Формулираните приносни моменти в изследването отговарят на действителните постижения.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

В жанра на препоръка за бъдещо развитие ще си позволя бележка по повод на една от най-общите и многократно изтъквани тези в дисертацията, според която практическата логика на молекулярните перформативни взаимодействия се разработва с амбицията да бъде „органон на социоанализата“. За да бъде защитено това намерение,

според мен, тя трябва да се изправи пред едно радикализиране на проблема за границите на отстояваната тук концепция за въплътена практическа рефлексивност. Имам предвид не просто разширяване на емпиричния архив, който да обхваща както всекидневни, така и субклинични и клинични феномени, в които тялото престава да бъде „инструмент“, а застава като „пречка“ на познанието, и колкото и агентът да стои „обърнат към света“, този свят не му предлага нито доксични истини, нито нови впечатления, нито минаване на време. Въпросът е принципен: дали една аналитика на въплътеността, която схваща тялото не като друго, а като инкорпорация на социален ред и го глосира като „социализирано тяло“, не се разминава тъкмо с опита на тялото? Дали същност тя е в състояние да анализира архитектурата и полидименсионалността на самата въплътеност, респективно конститутивната ѝ крехкост и възможни дисоциации? Според мен, една феноменологически и психоаналитически информирана аналитика на „нормата на въплътеност“ би установила далеч по-многомерна „диалектика“ между актуално и хабитуално тяло, между телесна схема и образ на тялото, между интенционално и социално означено тяло, между начина, по който тялото е в света и е „нулев пункт“ за света и т.н. Така тя би указала „мястото“ на въплътената сингуларност. Едва тогава зад глосата „социализирано тяло“ ще се разкрие опитът на телата и формите на интертелесност, които са същинска тема на социоанализата. В аналогична посока е и бележката ми към другия полюс на аналитиката на молекулярните перформативни взаимодействия, която разглежда молекулярността на ситуацията през симетрични и асиметрични „двойки относими“. За да се улови онази афективна динамика на социалните различавания, която е важна за социоанализата, според мен „двойките относими“ трябва да се вземат не като статична реалност, а да се пита генетически как се случват тъкмо тези или онези удвоявания, които не са нито предзададени, нито случайни. С това искам да подчертая, че проблемното поле на социоанализата – макар да се застъпва – не съвпада изцяло с това на праксеологията. В заключение на тази бележка идва и въпросът ми: дали тезата, че „за преодоляване на уязвеността е необходима единствено ‚натрапчива‘ настойчивост за превръщане на (само)корективността в рефлекс, действащ ‚не ex post върху opus operatum, а argiōi върху modus operandi‘ (Автореферат, с. 25), не разчита твърде много на онази „активистка интерпретация на всекидневието“, чиито граници Кольо Коев разкри преди няколко десетилетия?

9. Заключение

Дисертационният труд отговаря на съвкупността от критерии и показатели за придобиване на докторска степен съгласно ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане, и Правилника за развитието на академичния състав на Пловдивския университет "Паисий Хилендарски". **Основавайки се на представените в становището достойнства и приноси на дисертационния труд „Праксеологични измерения на рефлексивността: една социологическа перспектива“ убедено препоръчвам на Милена Георгиева Ташева да бъде присъдена образователна и научна степен „доктор“ по област на висше образование 3. Социални стопански и правни науки. професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма Социология (Социология и науки за човека).**

18.06.2019 г.

Пловдив

Автор на становището: доц. д-р Светлана Събева